

CARLAS GUSTAVAS JUNGAS

Šiuolaikinio žmogaus sielos problema*

Šiuolaikinio žmogaus sielos problema yra viena iš tų, kurių neįmanoma aprėpti dėl ypatingo jų šiuolaikiškumo. Šiuolaikinis žmogus yra ką tik užgimęs žmogus, šiuolaikinė problema – tai ką tik iškilęs klausimas, o atsakymas į jį tebėra ateityje. Todėl geriausiu atveju šiuolaikinio žmogaus sielos problema yra toks klausimas, kuris gal ir būtų visai kitoks, jeigu nors truputį nujaustume būsimą atsakymą; be to, šis klausimas yra pernelyg visuotinis, jeigu tik apskritai neišsklidęs, tiek daug kartų viršijantis vieno žmogaus suvokimo galimybes, kad tikrai privalome prisiliesti prie šios problemos su giliausiu kuklumo ir saiko jausmu. Manau, kad būtina atskleisti tolesnį savo apsiribojimą mažu žodžiu, nes niekur kitur, išskyrus panašios problemos gvildinimą, neiškyla tokia pagunda aušinti burną didingais ir todėl tik dar tuštesniais žodžiais. Gali būti, kad privalėsime ištarti nekuklius ir įžūlius žodžius, galinčius mus lengvai apakinti. O kiek jau buvo tokių, kurie palūžo po savo gražbylostės našta.

Pradėdamas iš karto įžūliai, turiu pasakyti, kad žmogus, kurį vadiname šiuolaikiniu, žmogus, gyvenantis būtent dabar, stovi ant pasaulio viršūnės ar ant jos ribos: virš jo – dangus, po jo kojomis – visa žmonija su išnykstančia senovės miglose savąja istorija, prieš jį – visos ateities bedugnė. Nedaug yra šiuolaikinių ar, geriau būtų pasakyti, būtent dabartyje gyvenančių žmonių, kadangi jų egzistencijai būtinas aukščiausias sąmoningumas, pats intensyviausias ir ekstensyviausias sąmoningumas ir tik pats minimumas nesąmoningumo, nes tik tas patiria gyvenimo dabartyje pilnatvę, kuris visiškai suvokia savo, kaip žmogaus, egzistenciją. Todėl ne kiekvienas dabar gyvenantis žmogus yra šiuolaikinis (nes kitaip visa, kas gyva dabar, būtų šiuolaikiška), o tik tas, kuris aukščiausiai įsisąmonina dabartį.

Tas, kuris įsisąmonina dabartį, yra, be abejonės, *vienišas*. „Šiuolaikinis“ žmogus visais laikais yra *vienišas*, nes su kiekvienu savo žingsniu aukštesnio ir didesnio sąmoningumo link jis tolsta nuo pirmąją, grynai animalistinę *participation mystique* su minia, nuo išskydimo visuotinėje sąmonėje.

* Versta iš Jung C. G. *Das Seelenproblem des modernen Menschen* (1928) // *Selenprobleme der Gegenwart*. München, 1991. S. 229–248. Vertė *Oresta Régalaite*.

Kiekvienas žingsnis pirmyn tolygus laisvėjimui iš visuotinių pirminės sąsąmonės motiniškų iščių, kuriose tūno dauguma žmonių. Net ir kultūringai tautai būdingas pats žemiausias gyvenimo sąsąmonės lygmuo, nedaug kuo besiskiriantis nuo primityviųjų tautų. Toliau einantys lygmenys yra jau lyg ir sąsąmoningoje, atitinkančioje pirmąsias žmonijos kultūras, gyvenimo pakopoje, o aukščiausiems lygmenims būdinga neseniai praėjusių šimtmečių sąmonė. Vien tiktai šiuolaikinis, mūsų supratimu, žmogus gyvena būtent dabar, nes jam būdinga dabarties sąmonė. Tik jam išbluko praėjusių sąmonės pakopų pasauliai, o jų vertybės ir siekiai domina jį tik istoriniu aspektu. Todėl jis tapo pačia giliausia prasme „neistoriškas“, svetimas masei, gyvenančiai tik tradicinėmis idėjomis. Negana to, jis tampa visiškai šiuolaikinis tik tada, kai pasiekia pasaulio kraštą, kai už jo – tai, kas atmesta, o prieš jį – Niekas, galintis tapti viskuo.

Tai skamba be galo didingai, beveik banaliai; juk nieko nėra lengviau kaip aukštinti tokį sąsąmoningumą; ir egzistuoja ištisa orda netikšų, kurie vaizduojasi esą šiuolaikiniai, nes apgaulė įveikia visas sunkiausių gyvenimo uždavinių pakopas ir netikėtai, tarsi kokios vampyrų šmėklos, atsiduria šalia ištis šiuolaikinių žmonių, diskredituodami šiuos jų nepavydėtinoje vienatvėje. Todėl ir išeina tai, kad į tuos nedaugelį šiuolaikinių žmonių žvelgiama trumparegėmis minios akimis tik pro tankų šių „taip pat šiuolaikinių“ šmėklų šydą, su tomis šmėklomis juos pačius painiojant. Nieko čia nepadarysi, nes šiuolaikinis žmogus yra abejotinas ir įtartinas, ir taip buvo visada nuo Sokrato ir Jėzaus laikų.

Dabarties išpažinimas – tai laisva valia deklaruojamas bankrotas, neturto ir susilaikymo prasme įžadai ir netgi dar skausmingesnis istorijos uždedamos šventumo aureolės atsisakymas. Prometėjiškoji nuodėmė – būti neistorišku.

Šita prasme šiuolaikinis žmogus yra nuodėmingas. Todėl *aukštesnis sąsąmoningumas yra kaltė*. Tačiau galutinai įsisąmoninti dabartį, kaip jau sakiau, gali tik tas, kuris įveikė praeities įsisąmoninimo pakopas, kitaip tariant, tas, kuris beveik įvykdė savajame pasaulyje atrastas užduotis. Taigi jis turi būti pačia aukščiausia prasme dorybingas ir sumanus žmogus, sugebantis tiek pat kiek ir kiti, ir dar šiek tiek daugiau, kad galėtų pasiekti kitas, aukštesnes sąsąmoningumo pakopas.

Žinau, kad „dalykiškumo“ sąvoka yra „taip pat šiuolaikinių“ labai nekenčiama, nes ji nemaloniai primena jų pačių veidmainystę. Bet tai mums visai netrukdo pavadinti „dalykiškumą“ svarbiu šiuolaikinio žmogaus kriterijumi.

Šis kriterijus – neišvengiamas, nes priešingu atveju šiuolaikinis žmogus būtų ne kas kitas, o tik praradęs sąžinę spekuliantas. Bet jis privalo būti dalykiškas pačia aukščiausia prasme, nes neistoriškumas bus tik paprasčiausia praeities išdavystė, jeigu jo nekompensuos kūrybiškumas kitoje sferoje. Neigti praeitį ir įsisąmoninti tik dabartį – tai tuštybė. „Šiandien“ turi prasmę tik tada, kai ji yra tarp „vakar“ ir „rytoj“. „Šiandiena“ – tai procesas, perėjimas, atsiplėšiant nuo „vakar“ ir veržiantis į „rytoj“. Tas, kuris suvokia „šiandieną“ tokia prasme, gali vadinti save *šiuolaikiniu (modern)*.

Vis dėlto daugelis, o ypač „taip pat šiuolaikiniai“, mano esą „šiuolaikiniai“. Todėl išties šiuolaikinius žmones gali sutikti tarp tų, kurie vadina save senamadiškais. Viena vertus, jie taip elgiasi todėl, kad ypatingo praeities akcentavimo dėka nors truputį išpirktų savo kaltybę dėl istorinių tradicijų atsisakymo, kita vertus – kad išvengtų nelabai malonaus jiems painiojimo su „taip pat šiuolaikiniais“. Šalia bet kurio gėrio egzistuoja jį atitinkantis blogis, ir joks gėris neatsiranda pasaulyje, nepagimdydamas jam priklausančio blogio. Šis skausmingas faktas paverčia dabarties įsisąmoninimo sąlygotą jausmą būti visos žmonijos praėjusios istorijos viršūne, daugybės tūkstantmečių lūkesčių išsipildymu ir išdava visiška iliuzija. Geriausiu atveju tai išdidus savojo skurdo išpažinimas, nes dabartis – tai ir tūkstantmečių vilčių ir iliuzijų žlugimo išraiška. Praėjo jau du tūkstančiai krikščioniškosios istorijos metų, o užuot sulaukę antrojo Apsireiškimo ir Amžinosios karalystės, regime pasaulinį krikščioniškųjų nacijų karą su spygliuota viela ir nuodingomis dujomis... Koks krachas danguj, toks ir ant žemės!

Matant tokį vaizdą, mums geriausia vėl tapti kukliais. Iš tiesų šiuolaikinis žmogus (*der Moderne*) stovi viršūnėje, bet jau rytoj jis bus pasenęs; iš tiesų jis yra senovės raidos paskutinioji grandis, bet kartu ir pats didžiausias žmonijos vilčių sužlugdytojas. Šiuolaikinis žmogus tai įsisąmonina. Jis matė, kaip vaisingai gali sąveikauti mokslas, technika ir organizacija, bet kartu – kaip praigaistingai. Jis taip pat matė, kaip visos kupinos geriausių ketinimų vyriausybės su šūkiu „Si vis pacem para belum“¹ taip nuodugnai gynė pasaulį, kad Europa vos nepražuvo. O jeigu kalbėti apie idealus, tai nei krikščioniškoji bažnyčia, nei žmonijos brolija, nei tarptautinė socialdemokratija, nei ekonominių interesų solidarumas neatsilaikys prieš tikrovės išbandymų ugnį. Antai praėjus dešimčiai metų po karo, vėl regime tą patį optimizmą, tas pačias or-

¹ Nori taikos – renkis karui (lot.).

ganizacijos, tas pačias politines aspiracijas, tas pačias frazes, šūkius, kurie inspiruoja artėjančių katastrofų neišvengiamybę. Skeptiškai balsuojama už karo uždraudimo paktus, nors ir kaip belinkėtume jiems tolesnio klestėjimo. Iš tiesų visos šios raminančios pastangos gimdo tik abejones. Galų gale galvoju, kad nebus per stipriai pasakyta, jei palyginsiu šiuolaikinę sąmonę su žmogaus, išgyvenusio fatališkus sukrėtimus ir todėl tapusio ypač nepatikliu, siela.

Šiose įžvalgose akivaizdus mano, kai gydytojo, ribotumas. Taip, aš esu gydytojas. Gydytojas visada pastebi ligos simptomus, bet yra ir kitas, ne mažiau svarbus jo profesinio meno bruožas, t. y. nepastebėti ligų ten, kur jų nėra. Todėl ir nedrįstu teigti, kad Vakarų žmonija ar baltieji žmonės apskritai serga, kad Vakarų Europa žlunga. Taip sakydamas, gerokai peržengčiau savo kompetencijos ribas.

Išgirdus ką nors kalbant apie kultūros ar net visos žmonijos problemas, visada privalu suprasti, kas jis – tas kalbantysis, kadangi kuo visuotinesnė yra problema, tuo daugiau į jos dėstymą bus „įlieta“ asmeninės, personalios psichologijos. Žinoma, viena vertus, tai gali pagimdyti nedovanotinus iškraipymus ir galinčias turėti sunkių padarinių klaidingas išvadas, bet, antra vertus, būtent todėl, kad bendra problema aprėpia asmenybės visumą, galime garantuoti: kalbantysis apie šią problemą turbūt tai išgyveno ir viską patyrė savo kailiu. Tik toks žmogus pateiks problemą remdamasis savo asmeniškumu ir todėl atskleis mums tiesą, na, o pirmuoju atveju į problemą bus žvelgiama per asmeninių tendencijų prizmę, ji bus iškraipoma, dangstantis objektyvaus atvaizdavimo argumentais, ir galų gale gims ne tiesa, o miglota chimera.

Savaime suprantama, prie šiuolaikinio žmogaus sielos problemos prisiliečiu tik tyrinėdamas kitus žmones ir *save*. Pažįstu daugybės išsilavinusių žmonių, ir sveikų, ir ligotų, gyvenančių baltosios žmonijos kultūros regione, intymiausią sielos gyvenimą ir, šia patirtimi remdamasis, kalbu. Be abejonės, galiu pateikti tik vienpusišką vaizdą, nes visa, kas yra *sieloje*, yra, kaip sakoma *viduje (auf der inneren Seite)*. Tačiau privalau čia pat pridurti, kad tai nėra toks jau elementarus dalykas, nes ne visada ir ne visų siela yra viduje. Egzistuoja tautos ir epochos, kurių siela – išorėje, tautos ir epochos, kurios yra nepsichologiškos, pavyzdžiui, visos antikinės kultūros, iš kurių išsiskiria egiptiečiai, be galo objektyvūs ir taip pat be galo naiviai, negatyviai išpažįstantys savo nuodėmes. Apiso kapaviečių Skare ar piramidžių dvasingume neįmanoma įžvelgti jokios sielos problematikos, lygiai taip pat kaip ir Bacho muzikoje.

Taip atsitinka tada, kai išoriškai egzistuoja ideali ir ritualinė forma, kurioje įkūnyti ir išreikšti visi sielos siekiai ir viltys, kaip, pavyzdžiui, gyvybingoje religijos formoje viskas yra išorėje ir todėl nėra jokios sielos problemos, lygiai taip pat kaip nėra jokios sąmonės, veikiančios mus suvokiant šią formą. Dabar aišku, kodėl psichologija pradėjo plėtotis tik paskutiniais dešimtmečiais, nors ankstesnieji šimtmečiai, pasitelkę introspekciją ir intelektą, jau galėjo traktuoti psichologinius faktus. Šia prasme galime palyginti jos raidą su technikos raida. Pavyzdžiui, senovės Romos gyventojai žinojo visus būtinus garo mašinos gamybai mechanikos principus ir fizikinius dėsnius, bet tada viskas ir baigėsi Herono žaisliuku², nes nebuvo jokios ypatingos būtinybės. Ji iškilo tik paskutiniais šimtmečiais, atsiradus dideliame darbo pasidalijimui ir specializacijai. Psichologijos raidai taip pat reikėjo stimulo, t. y. mūsų laikų dvasinės būtinybės. Žinoma, sielos dalykai egzistavo ir anksčiau, tačiau jie neerzindavo, neįkyrėdavo ir todėl į juos niekas nekreipė dėmesio. Apsieidavo be jų. Šiandien be sielos jau niekur nedingsi.

Turbūt pirmieji suvokę šias realijas buvo gydytojai, kadangi šventikui siela yra tai, ką būtina įsprausti į jau žinomos formos rėmus normalaus funkcionavimo labui. Tol, kol ši forma yra faktiškai gyvybinga, psichologija yra pagalbinė technika, o siela dar nėra *sui generis* faktorius. Kol žmogus gyvena bandoje, jis neturi individualios sielos ir jam nereikia nieko, su ja susijusio, išskyrus tikėjimą sielos nemirtingumu. Bet kai tik jis pralaužia lokalią Vakarų Europos religijos rėmus, t. y. kai išpažįstamos religijos forma jau nebegali aprėpti jo išgyvenimų visumos, siela tampa įprastu metodu nepažiniam faktoriumi. Todėl šiandieninė psichologija remiasi empiriniais faktais, o ne tikėjimo dogmomis ar filosofiniais postulatais, o jos atsiradimas – dar vienas simptomas, atskleidžiantis gilius žmonijos sielos sukrėtimus. Tautos sieloje vyksta tie patys dalykai kaip ir individo sieloje: tol, kol viskas gerai klojasi, o visa sielos energija teisingai ir visa išnaudojama, joje neišvysime nieko, kas keltų mums susirūpinimą. Mūsų neužvaldo nepasitikėjimas ir abejonės, ir mes nežinome, ką tai reiškia – nesutarti su savimi. Bet užakus nors vienam sielos veiklos kanalui, tuoj pat atsiranda vadinamųjų sąstingio reiškiniai: šaltinis persipildo, išorinė esatis nebepatenkina vidinės būtinybės, ir galų gale pradeda

² Heronas Aleksandrietis (apie I a. pr. Kr.) – graikų matematikas ir fizikas, kurio išradin-gam protui už daugybę teoremų, formulių, prietaisų ir aparatų turi būti dėkingi mokslas ir technika.

me nebesutarti patys su savimi. Tik tokiomis aplinkybėmis, esant tokiai *sun-
kiai būklei*, siela atsiveria mums kaip nežinia ko trokštanti, kaip kažkas sveti-
ma ir net priešiška bei nesuderinama. Freudo psichoanalizės atradimai labai
vaizdingai atskleidė šį procesą. Jis pirmasis parodė, kad egzistuoja perversi-
nės seksualinės ir nusikalstamos fantazijos, absoliučiai nesuderinamos su įpras-
ta civilizuota sąmone. Kiekvienas, patekęs į jų įtaką, tuoj pat tampa maišti-
ninku, bepročiu arba nusikaltėliu.

Tikriausiai klaidinga būtų tvirtinti, kad giluminė sielos esmė, ar vadina-
moji sąmone, tik šiandien atsivėrė šiuo aspektu. Tikėtina, kad taip buvo
visada ir visų kultūrinių formacijų metu. Kiekviena kultūra turi savo herost-
ratiškąjį oponentą. Bet iki šiolei nė vienai iš jų neteko taip rimtai šį sielos
pagrindų pagrindą analizuoti. Siela visada buvo tik vienas iš metafizinės sis-
temos elementų. Šiuolaikinė sąmone jau nebeišsivaduos iš sielos pažinimo
būtinybės, kad ir kaip aršiai bei atkakliai ji nuo to gintųsi. Tuo mūsų laikai
skiriasi nuo ankstesniųjų. Mes negalime ir toliau neigti, kad tamsioji sąmo-
nė yra aktyvioji potencija, kad egzistuoja sielos galios, kurios privalo įsilieti į
mūsų pasaulio racionalią tvarką, bent jau šiandien; taip, jos yra mūsų moksl-
nių įrodymų pagrindas, ir kuo rimčiau jas traktuojame, tuo daugiau jomis
remiamės. Ankstesnieji šimtmečiai galėjo jas ignoruoti ir išmesti į sąšlavyną;
mes jau nebegalime jų nusimesti tarsi Neso apsiausto.

Šiuolaikinę sąmonę sukrėtę milžiniškos katastrofos – pasaulinio karo iš-
davos paveikė tikėjimo pačiais savimi ir mūsų pačių gėriu moralinius sukrėti-
mus. Anksčiau galėjome manyti, kad kiti politiniais ar moraliniais požiūriais
svetimi mums žmonės yra piktadariai, tačiau šiuolaikinis žmogus privalo su-
vokti, kad jis politiškai ir moraliai yra ne ką geresnis už kitus. Jeigu anksčiau
maniau turįs dievišką pareigą raginti kitus atsitokėti ir susitvarkyti, tai dabar
žinau, kad man pačiam ne mažiau reikia tokio raginimo ir todėl pradžioje
derėtų susitvarkyti savo kiemą. Juo labiau, kad matau, kaip griūna mano ti-
kėjimas racionalaus pasaulio organizavimo galimybe, tikėjimas sena svaja apie
Amžinąją karalystę, kurioje viešpatauja taika ir santarvė. Taigi skeptiškai šiuo-
laikinei sąmonei jau tapo svetimas bet koks politinių ar pasaulinių reformaci-
jų entuziazmas; skepsis sukurs nepalankiausias sąlygas, kad tik sielos energi-
ja nevaržoma neišsiliėtų pasaulyje, lygiai taip pat kaip abejonės dėl draugo
moralinių savybių visada neigiamai veikia draugiškus santykius ir trukdo jų
raidai. Šis skepsis grąžina sąmonę savęsp ir ji ritasi atgal, išmesdama į pavir-

šių subjektyvius sielos fenomenus, kurie visada likdavo tamsiausiame šešėlyje, kol ji ramiai sravo į pasaulį. Kaip skiriasi viduramžių žmogaus pasaulis: čia pasaulio centre buvo Žemė, amžinai tvirta ir rami, ją supo rūpestinga, šilumą skleidžianti Saulė; baltieji žmonės, visi Dievo vaikai, globojami Aukščiausiojo malonės, buvo puoselėjami amžinajai palaimai, ir visi jie tiksliai žinojo, *ką* reikia daryti ir *kaip* reikia elgtis, kad iš žemiškosios tuštybės patektum į amžiną, džiaugsmo kupiną Anapilį. Mes apie tokį gyvenimą negalime net svajoti. Tikslieji mokslai jau seniai sudraskė šį nuostabų šydą. Tie laikai jau praeityje, tarsi vaikystė, kada tėvas atrodo pats nuostabiausias ir pats stipriausias žmogus pasaulyje.

Mes iškeitėme metafizinį viduramžių žmogaus tikėjimą į materialinio iškėjimo, visuotinės gerovės ir humaniškumo idealą. Tas, kuris dar ir šiandien nesiliauja tikėjęs šiuo idealu, yra didžiausias optimistas. Tačiau ir šis tikėjimas jau pavirto į nieką, nes šiuolaikinis žmogus staiga praregi, kad kiekvienas išorinis progresas inspiruoja vis įtikinamesnę dar didesnės katastrofos galimybę. Tokiu atveju baimingai dingsta bet kokios fantazijos ir lūkesčiai. *Ką*, pavyzdžiui, galėtų reikšti tai, kad jau šiandien didmiesčiuose planuojami ar net organizuojami priešdujinės atakos mokymai? Tai galėtų reikšti tik viena: su šūkiu „Si vis pacem, para bellum“ jau planuojamos ir rengiamos dujinės atakos. Reikia tik sukaupti tinkamą medžiagą, o ją, be jokios abejonės, užvaldys žmoguje tūnantis velnias ir žengs su juo koja kojon. Kaip žinia, ginklai iššauna ir patys, tik būtina sukaupti pakankamą jų kiekį.

Miglotai suvokdamas tą siaubingą, reguliuojantį visus aklaui vykstančius dalykus dėsni, Herakleito pavadintą enantiodromija, arba ėjimu prieš srovę, šiuolaikinės sąmonės giluminis klodas stingsta iš baimės, ir paralyžiuojamas bet koks tikėjimas nugalėti šį baubą socialinėmis ar politinėmis priemonėmis. Jeigu išvydęs tokį siaubingą aklą pasaulį, kuriame kūryba ir griovimas amžinai svyruoja ant svarstyklių lėkščių, subjektyvus žmogus atgauna sąmonę, įsižiūrinčią į savo giluminę esmę, tai ji išvys ten tamsią dykvietę, kurią mielai apeitų kiekvienas ją pamatęs. Čia mokslas taip pat suniokojo paskutinį prieglobstį, ir tai, kas turėjo tapti išganinguoju guoliu, pavirto srutų duobe.

Ir vis dėlto su palengvėjimu atsidūstame atradę savo sielos gilumoje tiek blogio. Mažų mažiausiai čia tikimės atrasti viso žmonijos blogio priežastis. Pirminį sukretimą ir nusivylimą visgi pakeitė iškėjimas, kad būtent todėl, jog šie sielos faktoriai yra mūsų psichikos dalis, mes daugiau ar mažiau galime juos valdyti, t. y. juos koreguoti ar bent jau mažumą pažaboti. Jeigu tai pavyk-

ty, – galvoja ne vienas, – tai bent jau nedidelė dalelė išoriniame pasaulyje egzistuojančio blogio būtų išrauta su šaknimis. Plačiau pasklidus mokymams apie sąmonę, kiekvienas galėtų paaiškinti, kodėl, pavyzdžiui, valstybės vyrą ėmė ir apžavėjo neigiami sąmonės motyvai, o laikraščiai galėtų jam sufleruoti: „Jums derėtų kreiptis į psichoanalitiką. Jus slegia slopinamas tėvo kompleksas.”

Sąmoningai pateikiau šį groteskinį pavyzdį, nes norėjau parodyti, kokie absurdiški padariniai laukia, jeigu tikėtume iliuzija, kad visa, kas psihiška, yra mūsų valdžioje. Žinoma, tai tiesa, kad didžioji dalis blogio gimsta beribėje žmonijos sąmonėje, ir turbūt taip akivaizdu, kad išaukęs mūsų sąmoningumas šiek tiek aplaužys blogio pradus sieloje, ar bent jau padės mums tiek, kiek padeda mokslas nugalint išorines kliūtis.

Paskutinių dviejų dešimtmečių neregėtas milžiniškas susidomėjimas psichologija yra neabejotinas įrodymas, kad šiuolaikinė sąmonė šiek tiek atsiribojo nuo materialaus išorinio pasaulio ir pakrypo subjektyvaus vidinio pasaulio link. Ekspresionistinis menas išpranašavo šią permainą, nes menas visada intuityviai pajunta artėjančius kolektyvinės sąmonės pokyčius.

Mūsų laikų domėjimasis psichologija liudija, kad laukiame iš sielos to, ko nedavė išorinis pasaulis, to, ką privalėjome atrasti savo religijose ir ko jos negali ar jau nebegali bent jau šiuolaikiniam žmogui duoti. Šiuolaikiniam žmogui religijos jau nebekyla iš vidaus, iš sielos, jos jau tapo išorinio pasaulio nuosavybe. Pasaulinė dvasia jau nebesugundo jo vidiniais apreiškimais, nes jis bando išsirinkti religijas ir įsitikinimus, lyg prisimatuodamas šventadienį rūbą, kad paskui tarsi panešiotą drapaną numestų šonan.

Šešėliniai, skausmingi sielos gelmių pagrindų fenomenai vilioja mus, nors tiesą sakant, sunku suprasti, kodėl tai, kas visais laikais buvo neigiama, staiga tapo nepaprastai įdomu. Nepaneigsi, kad tuo domisi visi. Šis psichologinis susidomėjimas – ne šiaip sau domėjimasis psichologija kaip mokslu ar dar siauresnis domėjimasis froidistine psichoanalize, o visuotinis augantis susidomėjimas sielos dalykais, spiritizmu, astrologija, teologija, parapsichologija ir panašiais dalykais. Nuo XVI ir XVII amžių sandūros pasaulis tokių dalykų negirdėjo neregėjo. Fenomenaliai tai galėtume palyginti nebent su I–II Kristaus amžiais, t. y. gnosticizmo klestėjimo laikais. Būtent jiems ypač artimi šiandienos dvasiniai siekiai. Negana to, šiandien egzistuoja *Eglise gnostique de la France*, ir žinau dvi Vokietijos gnostikų mokyklas, kurios kategoriškai vadinasi taip, o ne kitaip. Kiekybiškai gausiausi yra teosofijos ir jos konti-

nentinės sesers – antroposofijos judėjimai, tikrų tikriausias indiškai dekoruotas gnosticizmas. Kartu nyksta domėjimasis moksline psichologija. Gnosticizmas remiasi tik sielos gelmių fenomenais, jo etiniai imperatyvai užgimsta taip pat tamsiausiose gelmėse, kaip tai yra, pavyzdžiui, europietišškai dekoruotoje indų Kundalini jogoje. Bet kuris žinovas pasakys tą patį apie parapsichologijos fenomenus.

Toks aistringas domėjimasis – tai, be jokios abejonės, išsivaduojančios iš pasenusių religijos formų gniaužtų sielos energijos virsmas. Todėl šių dalykų prigimtis yra religinė, nors išoriškai jie gali pasirodyti turį mokslinį atspalvį, o Rudolfas Steineris net vadina savo antroposofiją „dvasios mokslu“ (*Geisteswissenschaft*). Taip maskuojantis dar kartą išsiduodama, kad religija tapo tokia pat odiozine kaip ir politika ar pasaulio reformavimas.

Kažin ar perlenksiu lazda teigdamas, kad šiuolaikinė sąmonė, kitaip negu XIX amžiuje, pradeda domėtis siela, nes tikisi atrasti joje ne kažkokio jau žinomo tradicinio tikėjimo, bet būtent gnosticizmo užuomazgų. Visų tų judėjimų noras atrodyti moksliniais nėra vien tik groteskas ar maskuotė, kaip teigiau anksčiau. Kartu tai ne mažiau pozityvus savęs kaip mokslo, t. y. žinojimo, teigimas, kitaip nei Vakarų Europos religijose, skelbiančiose savo kvintesenciją. Šiuolaikinė sąmonė pasibjaurėdama atmeta tikėjimą ir sykiu visas juo besiremiančias religijas. Ji toleruoja tik jų pažintinę reikšmę, adekvačią ištyrinėtiems gelminių sielos pagrindų fenomenams. Ji nori žinoti, t. y. turėti pirminį patyrimą.

Ištyrinėję visą žemę, gyvenome atradimų amžių, nebetikintį, kad hiperborėjai – vienakojės būtybės ar kažkas panašaus, bet panorusį sužinoti ir savo akimis išvysti tai, kas visais laikais buvo anapus žinojimo pasaulio ribų. Mūsų amžius turbūt siekia patirti, kokia yra psichika anapus sąmonės. Kiekvienas spiritistų ratelis klausia: kas įvyktų, jeigu mediumas prarastų sveiką protą? Tūlas teosofas klausia: ką patirsiu, atsidūręs aukštesnėje sąmonės pakopoje, t. y. anapus mano dabartinės sąmonės? Tūlas astrologas klausia: kokios mano lemties veiksmingos fatalinės jėgos, nepriklausančios nuo mano sąmoningų ketinimų? Tūlas psichoanalitikas klausia: kokios yra pasąmoningos instinktyvios neurozės įtampos?

Mūsų amžius nori pažinti pačią sielą. Trokšdamas pirminės patirties, jis neigia bet kokią tendencingumą, ir sykiu visos egzistuojančios hipotezės jam yra priemonės pasiekti tikslą, taigi ir jau žinomų religijų, ir tikrojo mokslo

hipotezės. Senam europiečiui kūnas eina pagaugais įdėmiau pažvelgus į šiuos dalykus; jam tamsus ir atgrasus ne tik pats tokio tyrinėjimo objektas, bet ir nedovanotinas metodologinis piktnaudžiavimas jo įstabiais dvasiniais laimėjimais. Ką pasakytų, pavyzdžiui, mokytas astronomas apie tai, kad šiandien sudaroma tūkstantį kartų daugiau horoskopų nei prieš tris šimtus metų? Ką pasakytų filosofuojantis švietėjas ir auklėtojas apie tai, kad šiandien pasaulyje prietarų nė kiek ne mažiau nei antikos laikais? Pats Freudas, psichoanalizės pradininkas, visai stengėsi išvilkti į dienos šviesą gelminių sielos pagrindų purvą, tamsą bei blogį ir taip viską išaiškinti, kad pasaulis niekada nebenerėtų matyti nieko kito, išskyrus atmatas ir šiukšles. Tačiau jam tai nepavyko, atvirkščiai, tie gąsdinimai pagimdė visiškai neįsivaizduotiną grožėjimosi purvu fenomeną, kurį įmanoma normaliai paaiškinti tik turint galvoje slaptą žmonių žavėjimąsi siela.

Be jokių abejonų, nuo garbaus XIX amžiaus – Prancūzų revoliucijos amžiaus – pradžios, dvasingumas nors ir lėtai, bet su vis didėjančia traukos jėga kilo į kolektyvinės sąmonės paviršių. Simbolinis Deesse Raison karūnavimo Noterdame aktas Vakarų Europos pasauliui turbūt toks pat reikšmingas, kaip ir krikščionybės misionierių iškirsti Votano ažuolai, nes nei tada, nei dabar nesulaukta atpildo žaibų baismės.

Manau, kad tai buvo daugiau nei istorijos pokštas, kai būtent tuo metu ir būtent prancūzas Anquatis du Perronas keliavo po Indiją ir grįžo iš kelionės XIX a. pradžioje pirmasis išvertęs penkiasdešimties Upanišadų rinkinį *Oupnek'hat*, kartu suteikdamas Vakarų Europai galimybę išsamiau susipažinti su paslaptinga Rytų dvasia. Istorikui tokie dalykai turbūt visada atrodo atsitiktiniai, nesusiję su istoriniu determinizmu. Aš, kaip gydytojas, įsitikinęs, kad tai lėmė ne atsitiktinumas, o psichologinis dėsnis, reguliuojantis individualų gyvenimą: svarbūs, sąmonės nuvertinti ir todėl žūstantys dalykai kompensuojami pasąmonės. Visa tai vyksta pagal energijos tvermės dėsnį, nes mūsų psichikoje taip pat vyksta *energetiniai procesai*. Joks psichinis dydis negali išnykti nekompensuotas kitų ekvivalentų. Tokia yra nekintanti ir visada galiojanti fundamentali kasdieninės psichoterapinės praktikos euristinė taisyklė. Gydytojo profesija priverčia analizuoti tautos dvasinį gyvenimą remiantis šiuo psichologiniu principu. Jam tautos siela – tik kiek didesnė už individo sielą kompleksinę jungtis. Pagaliau ar negirdime poeto kalbant atvirkščiai, t. y. apie savo sielos „tautas“? Ir, man regis, labai teisingai kalbant. Nes yra kažkas, kas atėjo į mūsų sielą ne iš individo, o iš tautos, bendrijos ar net visos žmonijos.

Mes esame vienos vienintelės sielos, vieno vienintelio, anot Swedenborgo, didžio žmogaus dalelė.

Dvasiniame tautos gyvenime, lygiai taip pat kaip ir mano, atskiro žmogaus, sieloje, tamsa prašosi išganingos šviesos. Tamsi, bevardė, griauianti žmonių minia, plūdusi prie Noterdamo, valdžiusi pavienį žmogų, pribloškė Anquetilį du Perroną ir išprovokavo jį ištarti lemtingą pasaulio istorijai atsakymą. Jis davė pradžia Schopenhauerio ir Nietzsche's žodžiui bei ligi šiolei neaprepiamai dvasinei Rytų įtakai. Bijokime neįvertinti šios įtakos! Nors ją taip sunku pastebėti intelektualiam Europos gyvenime, kur matome keletą filosofijos profesorių, keletą besidominčių budizmu žmonių, keletą abejotinių įžymybių, kaip madam Blavatskaja ir Annie Besant su savo Krišnamurti. Jos tarsi atskiros salelės, išskylančios masių vandenynuose, nors, tiesą sakant, būtent jos ir yra tos milžiniškos dvasinio pagrindo kalnagūbrių viršūnės. Visai neseniai išsilavinęs miesčionis manė sau: astrologija dabar – pajuokos objektas, tačiau ji, prieš tris šimtus metų išvaryta, šiandien vėl pakilo ir stovi prie universitetų vartų. Tas pats vyksta ir su Rytų idėjomis, iš apačios uzurpuojančiomis masę ir lėtai kylančiomis į paviršių. Iš kur atsirado tie penki ar šeši milijonai šveicariškų frankų antroposofinei Dornacho šventyklai? Tai ne kokio vienišiaus auka. Deja, dar nėra tikslų statistinių duomenų apie atvirai ir slaptai pasaulyje veikiančius teosofus. Neverta abejoti, kad jų – milijonai. Ir nepamirškime dar kelių milijonų krikščioniškųjų ir teosofinių spiritistų.

Didžiosios naujovės niekada nenusileis iš viršaus, o pakils iš apačios, nes ir medžiai visada stiebsis iš žemės į dangų, o ne atvirkščiai, jeigu jų sėkla krito iš viršaus. Mūsų pasaulio ir mūsų sąmonės sukrėtimai – adekvatūs. Viskas reliatyvu, todėl – abejotina. Nedrąši ir nepasitikinti sąmonė įsižiūri į šį abejotiną pasaulį, ir ją skaldo pasaulinės taikos ir draugystės sutartys, demokratija ir diktatūra, kapitalizmas ir bolševizmas sielai bandant susivokti dvejonį ir nežinomybės labirintuose. Kitaip nei švytinčios visuomenės viršūnės, nepritinkę akademiniai prietarų tamsesniųjų tautos sluoksnių atstovai, šitie daugybę kartų išjuokti bežadžiai žmonės, būtent jie pasiduoda nesąmoningam sielos spaudimui. Žvelgiant iš aukšto, jie gal atrodyt vargšai ir pasigailėjimo verti, betgi jie – tokie patys naivuoliai kaip ir anų laikų vadinamieji palaimintieji. Ar nemalonu stebėti, kaip, pavyzdžiui, storiausiose knygose kaupiasi tikrų tikriausios sielos atmatos? Tokie žmonės kaip Havelockas Ellisas ir Freudas stropiai kolekcionuoja pačius nepilnavertiškiausius kliedesius, pačius ab-

surdiškiausius poelgius, pačias padrikiusias fantazijas savo „Antropohyteia” moksliniams darbams, ir jiems skirtos visos mokslo liaupsės, o jų skaitytojų bendriją dabar sudaro visa Vakarų Europos kultūrinė sfera. Iš kur tokia aistra, iš kur šis tiesiog fanatiškas beskonybės garbinimas? Tai psichologinė sielos substancija, kurios vertė prilygsta iš senienų mėšlo krūvos ištrauktų rankraščių fragmentų vertei. Ir sielos paslaptį bei smarvę šiuolaikinis žmogus brangina tiek, kiek jos naudingos pasiekti tikslą. Taip, bet koks gi tas tikslas?

Freudas savo *Sapnų aiškinimui* parašė epigrafą: „Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo” – „Jei nepavergsiu Olimpo dievų, aš sudrebinsiu Acherontą.” O kam?

Mūsų dievai – tai mūsų sąmoningo pasaulio stabai ir vertybės, kurias dėtų nuvainikuoti. Kaip žinia, senovės dievus daugiausia diskredituodavo skandalingos istorijos. Istorijos kartojasi. Klykiant iš džiaugsmo atkasamos abejotinos mūsų didžiausių dorybių ir neprilygstamų idealų šaknys: štai jie, jūsų dievai – iliuzija, žmogaus supiltas, žmogiškosios niekšybės išniekintas, išdabintas kapas, sklidinas nešvarumų ir purvo. Skamba pažįstama nata, atgyja konfirmacijos pamokose neišmokti žodžiai.

Aš visai rimtai tikiu, kad šios analogijos nėra atsitiktinės. Pernelyg daug yra tokių žmonių, kuriems froidistinė psichologija artimesnė nei Evangelija, o bolševizmas svarbesnis nei pilietinė dorybė. Ir vis dėlto jie visi yra mūsų broliai, ir kiekvienas mūsų nors kartą jiems pritariame, nes mes visi, nors ir kaip ten bebūtų, esame *vienos* sielos dalelės.

Stulbinantys šio dvasinio judėjimo padariniai: pasaulis tampa toks šlykštus, kad jo mylėti nebeįmanoma, ir mes nebegalime mylėti net savęs, kol galų gale aplinkui nebelieka nieko, kas galėtų išvilioti mus iš ramaus sielos užtekio. Ko norėjome, tą ir turime. Pagaliau ar teosofijos mokymo apie karmą ir reinkarnaciją esmė nėra tokia, kad šis iliuzijų pasaulis tėra tik laikina buveinė, kurioje rasi tik netobulą moralinį gydymą? Ji tik kitokia technika sureliatyvina net imanentinę šiuolaikinio pasaulio prasmę, žadėdama kitus, tobulesnius pasaulius ir neskatindama šiuolaikinio pasaulio neapykantos. Rezultatas – toks pat.

Jau minėjau, kad visos šios idėjos jokių būdu nėra akademinės, tačiau būtent jos užvaldo šiuolaikinę sąmonę iš apačios. Ne, nejaugi atsitiktinai Einsteino reliatyvumo teorija ir naujausia antikauzalinė, beveik neįtikėtina atomų teorija tapo mūsų mąstymo savastimi? Net fizika naikina mūsų materialųjį pasaulį. Todėl, mano manymu, nenuostabu, kad šiuolaikinis žmogus do-

misi savo dvasine realybe ir nori joje atrasti aplinkiniame pasaulyje išnykusį konkretumą.

Tačiau Vakarų Europos siela kelia vis didesnę susirūpinimą, nes vis dažniau pasiduodame mūsų vidinės puikybės iliuzijai ir vis dažniau ignoruojame negailestingą tiesą. Vakarų europietis paskendęs savo paties leidžiamuose dūmuose, kurie turėtų paslėpti nuo jo paties jo tikrąjį veidą. O kas mes esame žmonėms, kurių oda yra kitos spalvos? Ką galvoja apie mus Indija ar Kinija? Ką jaučia mums juodaodis? Ką jaučia visi tie, kuriuos mes naikiname degtine, venerinėmis ligomis ar tiesiog juos plėšdami?

Turiu draugą indėną, genties vadą. Kartą mes su juo atvirai įsikalbėjome apie baltuosius žmones, ir jis man pasakė: „Mes nesuprantame baltųjų. Jie visada kažko nori, visada pergyvena, visada kažko ieško. Ko jie ieško? Mes nežinome. Mes negalime jų suprasti. Jų tokios smailios nosys, tokios plonos griežtos lūpos, tokios veido linijos. Mums atrodo, kad jie visi yra bepročiai.“

Mano draugas atpažino, tik negalėjo įvardyti arijų paukštį grobuonį, kuris keliauja nepasotinamo grobio troškimo stumiamas per svetimas šalis, suvokė ir mūsų didybės maniją su mūsų įtikėjimu, kad, pavyzdžiui, krikščionybė – tai vienintelė tiesa, o baltasis Kristus – vienintelis išganytojas. Mes net į Kiniją siunčiame savo misionierius, krečiame Rytus savo mokslu ir technika ir dar įsivaizduojame, kad jie mums lieka skolingi. Kokia apgailėtina krikščioniškoji komedija Afrikoje. Dievo valia naikinant poligamiją, ten atsiranda prostitucija ir vien tik Ugandoje venerinių ligų profilaktikai ir gydymui išleidiama dvidešimt tūkstančių svarų. Šaunusis europietis moka misionieriui už šiuos džiuginančius rezultatus. Ar bevarta priminti skausmingą Polinezijos istoriją ir palaimintą prekybą opiumu?

Štai toks moralinis europiečio veidas, kai išsisklaido jį gaubiantys apsirūkymo dūmų debesys. Nenuostabu, kad mūsų knaisiojimasis sieloje – tai pirmiausia kanalizacijos darbai. Tik toks didelis idealistas, koks buvo Freudas, galėjo skirti visą gyvenimą dirbti tokį nešvarų darbą. Tačiau smarvė pasklido ne nuo jo, o nuo nemokšiška ir bjauriai save apgaudinėjančių mūsų pačių, manančių, kad esame tokie švaručiai, tokie padorūs. Mūsų psichologija pradeda pažintį su mūsų siela ir pradeda nuo bjauriausių dalykų, t. y. nuo to, ko nenorime matyti.

Bet jeigu mūsų siela būtų tik bjauri ir niekam tikusi, tai tikriausiai jokios pasaulio jėgos normalaus žmogaus neprivertstų joje ieškoti ko nors nuostabaus. Štai todėl visi, matantys teosofijoje tik apgailėtiną intelektualų lengva-

būdiškumą, o froidizme – tik sensacingą gašlumą, skatina greitą ir nešlovingą šių judėjimų galą. Tačiau jie nepastebi, kad judėjimų esmė – susižavėjimas, sielos vilionės, o jų išraiškos priemonės nepakis, kol neužgims kas nors geresnio. Prietaringumas ir perversijos – tai vienas ir tas pats. Tai tarpinės embrioninės gamtos formos, gimdančios naujas, brandesnes formas.

Vakarų europiečio gelminių sielos pagrindų vaizdas nėra nei intelektualiai, nei etiškai, nei estetiškai patrauklus. Mes su pašėlusiu entuziazmu sukūrėme monumentalų aplinkinį pasaulį ir jis, kaip ir visa, kas milžiniška, yra išorėje, o tai, ką atrandame sielos dugne, privalo atrodyti tuo, kuo yra iš tiesų, t. y. apgailėtinu ir nepilnavertišku dalyku.

Suprantu, kad dėl kolektyvinės sąmonės aš kiek paskubėjau. Šie psichologiniai faktai dar nėra visų įsisąmoninti. Dėl suprantamų priežasčių įnirtingai besipriešinanti Vakarų Europos publika kol kas tik pradeda tai įsisąmoninti. Galbūt čia veikia ir Spenglerio pesimizmas, bet jo poveikio laukas visgi yra akademiškai ribotas. Psichologinis įsisąmoninimas, atvirksčiai, užgauna skausmingas asmenines stygas, todėl čia priešinamasi ir neigiama asmeniškai. Žinoma, nemanau, kad toks priešinimasis yra beprasmiškas. Veikiau jau manyčiau, kad tokia ir turėtų būti sveika reakcija į kažką destruktivaus. Bet koks reliatyvumas, tampantis aukščiausiu ir galutiniu principu, yra pragaištingas. Atskleisdamas niūrų gelminių sielos pagrindų vaizdą, noriu ne pesimistiškai iškelti rodomąjį pirštą, o greičiau pabrėžti, kad pasąmonė, kokia ji bebūtų siaubinga, yra labai patraukli ne tik liguistoms natūroms, bet ir sveikiems, pozityviems protams. Sielos pagrindas – gamta, o gamta – tai kūrybinis gyvenimas. Gamta pati sunaikina tai, ką pastato, ir vėl kuria iš naujo. Šiuolaikinio reliatyvizmo sudaužytos regimojo pasaulio vertybės atliepia mūsų sieloje. Tiesa, pradžioje mes krentame į tamsą ir siaubą, bet tik tas, kuris ištvėrs šį vaizdą, galės sukurti šviesą ir grožį. Šviesa gimsta tik nakties tamsoje, ir žmogus niekada nesustabdys saulės danguje, nors ir kaip baimingai jis to trokštų. Ar Anquetilio du Perrono pavyzdys neatskleidė mums, kaip siela pati sunaikina savo tamsą? O Kinija turbūt negalvoja, kad ją pražudys europiečių mokslas ir technika? Kodėl gi galvojame, kad mus sunaikins slaptosios dvasinės Rytų įtakos?

Tačiau visai pamiršau, kad mes net nenutuokiame, kaip mums savo iškiliais techniniais laimėjimais drebinant *materialinį* Rytų pasaulį, Rytai sujaukia mūsų *dvasinį* pasaulį savo iškiliais *dvasinėmis* potencijomis. Tai reiškia, mes vis dar nenorime suprasti, kad Rytai gali mus užvaldyti iš apačios. Ši

idėja mums pasirodys vos ne beprotiška, nes mąstome tik kauzaliomis kategorijomis, kurios, be jokios abejonės, neeis visos atsakomybės už mūsų viduriniojo dvasinio sluoksnio konfuzą suversti kažkokiam Maxui Müllerui, kažkokiam Oldenbergui, kažkokiam Deussenui ar Wilhelmui. Kodėl toks pamokantis yra Romos imperijos pavyzdys? Užkariavusi artimąją Aziją, Roma tapo azijietiška, ir net Europa, užsikėčiusi azijietišku, ligi šiolei tokia tebėra. Iš Kilikijos atkeliavo Romos legionierių religija, paplitusi nuo Egipto iki rytuose skandinčios Britanijos. Na, o apie krikščionybės azijietišką kilmę neverta net kalbėti.

Mes dar negalime įsisąmoninti, kad Vakarų Europos teosofija – tai dilemtiškas, barbariškas Rytų mėgdžiojimas. Dabar vėl pradėdame domėtis astrologija, Rytų duona kasdienine. Užgimusiems Vienoje ar Anglijoje seksualumo tyrinėjimams atrandame pirminę indų patirtį. Iš tūkstantmečių indų tekstų sužinome apie filosofinį reliatyvizmą, o viso kinų mokslo bazė yra antikauzališkumas, apie kurį dar labai menkai nutuokiame. Pačių naujausių mūsų atradimų psichologijos srityje aprašymus randame senoviniuose kinų tekstuose – tai man akivaizdžiai pademonstravo profesorius Wilhelmas. Na, o kalbėdami apie vadinamuosius specifinius Vakarų Europos išradimus, t. y. apie psichoanalizę ir jos inspiruotas iniciatyvas, turėkime omenyje, kad tai tik naujoko bandymai, nes Rytuose tai jau seniai kultivuojamas menas. Turėtų būti žinoma, kad jau parašyta knyga apie psichoanalizės ir jogos paraleles, jos autorius – Oskaras A. H. Schmitzas.³

Teosofai turi hipotezę apie kažkur Himalajuose ar Tibete egzistuojančius mahatmas, kurie gali įteigti mintis ir valdyti viso pasaulio protus. Magiško Rytų minčių vaizdinio įtaka tokia didelė, kad psichiškai sveiki europiečiai tikino mane: visa, kas yra vertinga mano pasisakymuose, man to net nenutuokiant įteigta mahatmų, o mano paties mintys, atvirksčiai, – niekam tikusios. Šiuo plačiai paplitusiu Vakarų Europoje mitu šventai tikima, o kadangi tai yra mitas, tai jis, kaip ir visi kiti mitai, yra psichologinė tiesa, o ne beprasmybė. Rytai turbūt iš tiesų veikė dabartinius mūsų dvasios pokyčius. Tik ne Tibeto mahatmų vienuolyno Rytai, o Rytai, esantys mummyse pačiuose. Tai mūsų siela, kurianti naujas dvasines formas, naujus dalykus, galinčius pažaboti begalinį arijo pasipelnymo siekį ir ribojančius gyvenimą panašiai, kaip Rytuose tai daro abejotinas kvietizmas, gal ir stabilizuojantis būtį, nes tai įma-

³ Psychoanalyse und Yoga, 1923.

noma, kai sielos poreikiai tampa tokie pat neišvengiami kaip ir išorinio socialinio pasaulio būtinybės. Ir vis dėlto, man regis, kad turėsime laukti visą šį amerikonizacijos amžių, nes mūsų esama tik prie pačių naujos dvasinės kultūros ištakų. Nesu toks įžūlus, kad apsimesčiau pranašu, tačiau negaliu neužsiminti apie šiuolaikinio žmogaus, kamuojamo nerimo, ramybės siekį, apie norą įgyti pasitikėjimą savimi vyraujant nepatiklumui, jeigu bandau apibrėžti jo sielos problemą. Ne idealūs reikalavimai ar vien tik geri norai, o būtinybė ir reikmė pagimdyt naujas būties formas. Jeigu jau negalima nieko pasakyti aiškiai, kažin ar iš viso verta dėstyti pačią problemą, neparodant bent vieno galimo jos sprendimo. Bet kaip bus išspręsta šiandieninė problema – absoliučiai nežinoma. Visais laikais taip buvo: vieni stengiasi nuolankiai grįžti į praeitį, o kiti – optimistinės natūros – nori pakeisti pasaulėžiūros ir būties formas.

Šiuolaikinės sąmonės sielos apžavai, mano nuomone, yra šiandieninės sielos problemos branduolys. Viena vertus, žiūrint pesimistiškai, tai nuopuolis, antra vertus, žiūrint optimistiškai, tai viltinga Vakarų dvasinės sanklodos giluminio pokyčio galimybė; bet kuriuo atveju tai yra reikšmingas ir ypač vertas dėmesio dalykas, nes šaknys apraizgiusios plačiausios tautos sluoksnius ir, svarbiausia, paliečiamos iracionalios ir, kaip rodo istorija, neaprėpiamos instinktyvios, netikėtai ir paslaptinai transformuojančios tautų ir kultūrų gyvenimą, sielos jėgos. Daugelio domėjimąsi psichologija, kaip ir anksčiau, lemia būtent šios nematomos jėgos. Sielos vilionės – tai ne liguista perversija, o stipri, nepabūgstanti net beskonybės jėga.

Pagrindiniai pasaulio keliai apleisti ir ištuštėję. Turbūt todėl ieškantis instinktas išklysta iš pramintų takų ir klaidžioja šalikelėm, lygiai taip pat kaip antikinis žmogus, išsivadavęs iš Olimpo dievų pasaulio, užėjo artimosios Azijos paslaptis. Mūsų slėpingas instinktas, pasitelkęs Rytų teosofijas bei Rytų magiją, ir išorėje, ir viduje, mažliai įsižiūrėdamas į sielos gelmes, ieško to paties. Jis elgiasi taip pat skeptiškai ir radikaliai kaip ir Buda, atsižadėjęs dviejų milijonų nereikalingų dievų vienintelės įtinamos patirties labui.

Dabar liko paskutinis klausimas. Ar visa, ką kalbėjau apie šiuolaikinį žmogų, yra tiesa? O gal tai dar viena iliuzija? Be jokios abejonės, mano pateikti faktai milijonams Vakarų Europos žmonių yra neesminiai ir atsitiktiniai, o daugybei išsilavinusių žmonių jie atrodys kaip apmaudžių paklydimų išraiška. Ką, pavyzdžiui, galvojo išsilavinęs Romos gyventojas apie krikščionybę, pradėjusią plisti žemesniuose tautos sluoksniuose? Po senovei daugeliui

žmonių Vakarų Europos dievas yra taip pat gyvybingas, kaip yra gyvybingas Alachas anapus Viduržemio jūros, o vienam tikinčiajam kitas atrodo lyg vargšas eretikas, ir jis neturi kitos išeities, kaip tik nuolankiai jį pakęsti. Be to, apsišvietęs europietis pasakys, kad religija ir viskas, kas jai gimininga, pritinka tik tautai ir moteriškai sielai, o jam svarbiausi yra ekonominiai ir politiniai klausimai.

Taigi jaučiuosi sutriuškindas, tarsi tas, kuris giedros metu pranašauja audrą. Galbūt toji audra už horizonto, galbūt ji niekada mūsų neužklups. Bet ir sielos klausimas visada yra anapus sąmonės horizonto, ir kalbėdami apie sielos problemą kalbame apie neregimus, pačius švenčiausius ir trapiausius dalykus, apie nakties metu pražystančias gėles. Dieną viskas yra aišku ir konkrečiu, bet naktis yra tokia pat ilga kaip ir diena, o mes gyvename ne tik dieną, bet ir naktį. Yra tokių žmonių, kuriems naktiniai košmarai gali sugadinti visos dienos nuotaiką. Kitiems dienos gyvenimas atrodo tarsi košmaras, ir jie ilgisi nakties, kai pabunda siela. Maža to, man atrodo, kad šiandien tokių žmonių yra labai daug, todėl manau, kad teisingai įvardijau šiuolaikinės sielos problemą.

Suprantu, kad esu vienašališkas, nes nutylėjau apie *mūsų pasaulinės būties sielą*, visiems akivaizdžią, visų apšnekamą. Ji atsiskleidžia Tautų bendrijos ir kituose inter – ir viršnacionalizmo idealuose, dar sporte ir ypač kine bei džiazė. Turbūt tokie yra mūsų laikų, net kūnui nedviprasmiškai taikančių humanistinius idealus, būdingiausi simptomai. Kinas, detektyviniai romanai leidžia išgyventi jaudulį, aistras ir fantazijas, kurias turėtų išsekinti humaniškas, jas naikinantis amžius. Nesunku pastebėti, kaip šie simptomai susiję su psichine būseną. Sielos apžavai – tai ne kas kita kaip naujasis išisąmoninimas, sąmonė, grįžtanti prie žmogiškosios prigimties pagrindų. Nenuostabu, kad sykiu vėl atrandamas kūnas, ilgai atrodęs, palyginti su siela, toks nereikšmingas. Retkarčiais net kyla pagunda kalbėti apie kūno kerštą sielai. Groteskiškai skųsdamasis vairuotoju, tariamu mūsų dienų kultūros herojumi, Keyserlingas ne taip jau ir klysta. Kūnas reikalauja lygių teisių ir apžavi kaip siela. Tikėdami senovės idėja apie dvasios ir materijos priešpriešą, mes patiriame susidvejinimą, taip pat nepakeliamus prieštaravimus. Na, o suvokęs paslaptinę tiesą, kad siela – tai taip pat viduje pasireiškiantis kūniškasis gyvenimas, o kūnas – išorėje atsiveriantis sielos gyvenimas, kad viena ir kita yra nedaloma visuma, suprantanti, kad pasąmonei siekiant peržengti dabartinę sąmonės pakopą susiduri su kūnu ir, atvirkščiai, – tikėjimas kūnu yra tik filosofija, ne-

neigianti kūno dėl grynosios dvasios išaukštinimo. Niekada anksčiau neregėtas dvasinių ir kūniškų poreikių deklaravimas, lyg ir reiškiantis nuopuolį, gali reikšti ir *atsinaujinimą*, nes, anot Holderlino:

Ten, kur pavojus yra, auga
Išsivadavimo daigai.

Ir iš tiesų matome, kaip spartėja Vakarų Europos pasaulio tempas, išties amerikietiškas tempas, palyginti su kvietizmu ir pasauline rezignacija. Prasideda neregėti prieštaravimai tarp vidinio ir išorinio ar, tiksliau, tarp objektyvaus ir subjektyvaus pradų, galbūt paskutinės senstančios Europos ir jaunos Amerikos varžybos, galbūt sveikas ar desperatiškas bandymas išvengti tamsių gamtos dėsnių galybės ir pasiekti dar didesnę, dar didvyriškesnę sveiko proto pergalę prieš tautų miegą. Į šį klausimą atsakys istorija.